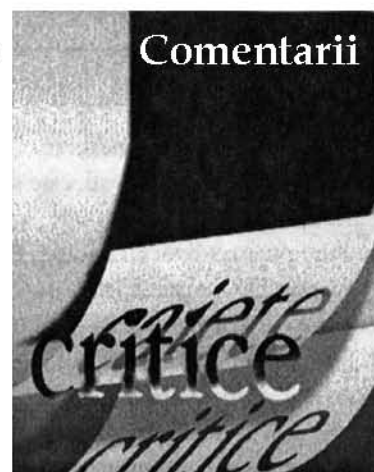

Ion BRAD

Orfeu în Câmpia Dunării

Abstract

The article is an homage brought to Nichita Stănescu, a true Orpheus of the Danube land whose work was celebrated in a theatre show prepared by the Nottara Theatre just a year after his death. The author quotes a few of the critics that have dedicated a part of their work to the poetry and life of this great poet, Nichita Stănescu.

Acesta era titlul spectacolului prin care deschideam stagiunea 1984-85 a Teatrului Nottara, dedicat memoriei lui Nichita Stănescu (1933-1983), la nici un an de la stingerea sa prematură, neașteptată.

Îl cunoșteam de mult, bucuros că debutase tot într-o revistă din Ardeal („Tribuna“, 1957) și că-l ascultasem citindu-și versurile, șocante prin noutatea lor, la Cenaclul „Labiș“ de la Uniunea Scriitorilor, în anul 1959. Atunci, i-am dăruit volumul *Cu timpul meu*, a cărui dedicație caldă, elogioasă, am recitit-o, după vreo 40 de ani, la Casa memorială ce-i poartă numele în orașul său natal, Ploiești. Îmi răspunsese apoi și el pe volumul *O viziune a sentimentelor*: „Poetului Ion Brad. Cu profundă prețuire și respect, emoția lui Nichita Stănescu, martie 1964“.

Când împlinise 50 de ani, am publicat în revista „Contemporanul“ (1 aprilie 1983) această însemnare, intitulată *Maturitatea poetului*:

„Fiindcă nu m-am numărat niciodată printre admiratorii de ocazie și cu atât mai puțin printre imitatorii lui Nichita Stănescu, pot să-i aduc liniștit, în acest moment al maturității lui depline, al maturității poeziei noastre actuale, elogiul cuvenit acestui talent ieșit din comun, acestui plugar în ogoarele cerului sau, mai bine zis, cosmonaut neînfricat, frate cu îngerii și cu sonorii.

Încă de la reuniunea unui cenacul literar de acum 25 de ani, când i-am ascultat primele poezii date astfel țării și lumii, am fost șocat și impresionat de harul lui de a produce un aliaj special din cuvintele limbii române, pe care nu-l bănuiam atunci atât de rezistent la încercările fantastice ale cosmonavelor sale poetice, ale trenurilor sale spațiale, ale tuturor acestor mașinării complicate sau uneori uimitor de simple, cu care ne defrișează de un sfert de secol neliniștile, fantezia, inerțiile, comoditatea rigorilor poetice.

Și apoi, cum să nu admiri la acest poet uranic fiorul pe care îl simte și știe să-l exprime la atingerea cu pământul țării, cu istoria ei, cu încărcătura fantastică de sensibilitate și filosofie ce acoperă, ca o a doua scoarță terestră, patria văzută și cea nevăzută a părinților și strămoșilor săi! Cred, sunt convins, că și prin această calitate, prin dimensiunea națională, arta sa a început să străpungă tot mai adânc spațiile dificile și incomode ale poeziei universale, aducându-ne astfel tuturor onoruri și bucurii ce depășesc ființa și persoana poetului.

Îi suntem, deci, îndatorați cu toții și nu putem să-i dorim altceva decât ceea ce i-am fi dorit lui Eminescu și lui Labiș: o viață lungă, în sănătate deplină, pentru a desăvârși o operă infinită în posibilități și

care a intrat cu atâta inspirație în patrimoniul poeziei românești”.

*

Îi doream sănătate atunci, cu un gând solar, adus din Grecia, fără să bănuiesc că acest Orfeu se grăbea, încălcând poruncile zeilor, să treacă dincolo de pragul lumii noastre, oricât de mult îl admiram cu toții — în afara unor cârcotași înnașcuți, fără talent și operă reală.

Am făcut parte din ultima gardă la catafalcul său, în numele Ministerului de Externe, am înghețat lângă țărâna mormântului adânc, așezat în apropierea lui Eminescu și G. Călinescu.

Copleșit, asadar, de aceste „viziuni ale sentimentelor” de admirație colectivă, m-am grăbit să-i dedicăm acel prim spectacol din ciclul *Spectacole de poezie*, continuat cu numele colegilor săi din *Cumințenia pământului*: Ana Blandiana, Ioan Alexandru, Ion Gheorghe, Adrian Păunescu, Marin Sorescu. Caietul-program *Orfeu în Câmpia*

Dunării era alcătuit de unul dintre cei mai devotați prieteni, care i-a dedicat evocări și cărți întregi, Gheorghe Tomozei.

*

Încă de la debutul său și până în ziua de azi nu a existat niciun critic și istoric literar cât de cât înzestrat care să nu se fi pronunțat în legătură cu opera lui Nichita Stănescu. De aceea, nu voi reproduce aici decât un citat din bogatele studii pe care i le-a dedicat colegul său de liceu ploieștean și prieten adevărat, Eugen Simion, editorul lui Nichita în colecția totală de *Opere fundamentale*: „Cu Nichita Stănescu apare în literatura română nu numai un mod original de a scrie poezie, dar și un mod special de a fi poet. El este (trebuie, vai, să mă corectez și să pun, începând de aici înainte, când va fi vorba de el, verbele la trecut!), el a fost timp de două decenii simbolul superb al poetului tânăr, imaginea triumfătoare a revanșei poeziei. A tras după el o generație extraordinară de scriitori și împreună cu ei a contribuit la renașterea literaturii noastre în anii '60. Poezia română redescoperă prin el și prin tinerii de atunci lirismul și reînvață să vorbească la persoana întâi singular. Nichita Stănescu a inventat un limbaj poetic care este numai al lui și care, după experiența argheziană, este, probabil, descoperirea cea mai importantă în sfera liricii noastre. O limbă îngerească în care cuvintele se leagă între ele după regulile unei gramatici inedite. Se juca adesea cu vorbele, le risepa ca un prinț de orient, dar în jocurile și în risipele lui străpunge fulgerul unei idei poetice nemaîntâlnite, explodează o metaforă de o rară, provocantă originalitate”.

Mai pe larg, cum merită, îl pomenesc pe celălalt „luceafăr” al poeziei, teatrului și eseisticii românești, Marin Sorescu: „Poet important al generației lui Nicolae Labiș, de fapt al tuturor generațiilor și al literaturii române, de numele lui Nichita Stănescu se leagă un zmeu cu zbârnăitoare, înălțat de-un copil năstrușnic și norocos sus în slavă, și care fâlfâie, mare, câteva poezii din cartea de cetire. Lirica sa, poroasă ca un burete, a absorbit dezinvolt numeroase influențe, cu imparțialitatea albinei care

adună mierea de peste tot, de pre toată floarea. La rându-i, tentantă și volatilă, a influențat numeroși condeieri, autori originali prin contaminare. [...] Domeniul său liric s-a delimitat prin anii '60, când delimitarea se făcea mai ușor: față de o poezie compromisă de convenționalism și retorism, Nichita Stănescu propunea o fâlfăire superbă de aripi de adolescent curat. Atunci numai că n-a zburat. De o parte, poezia română avea «angajare» mai scorțoasă, mai făcută, mai exterioară, de alta, o pleiadă de suflete care se ofereau generos, vedeai prin ele și le acceptai cu plinuri și goluri. Această ieșire la luptă cu pieptul gol a fost și tăria liricii sale. Peste câțiva ani doar, atitudinile poetice serioase s-au înmulțit și apele lui revărsate au trebuit să se retragă pe un teritoriu ferm, dar mai îngust. Se poate spune că o concurență reală și loială a ținut trează pana poetului, cu toată tămâierea adormitoare a criticii.

Rezistentă la început, aceasta a abdicat apoi de la orice control, n-a mai făcut nicio încercare de a valorifica lucid o experiență atât de interesantă. O critică depășită de fenomen. (...) O caracteristică a versului lui Nichita Stănescu este că el nu poate fi reținut, n-are «conținut», e, prin urmare, liric prin excelență, lipsit de orice urmă de epică. El traduce în limbaj metaforic o stare a sentimentelor, e clopoțelul de la gâtul senzațiilor și nu poți nara în niciun fel cum face el cling-cling. Această «puritate» a constituit și punctul forte al poeziei sale, oarecum atemporală și senină (...) Versurile sunt umplute cu aer, ca oasele de pasăre. (...) Nichita Stănescu este un poet fericit. A creat opere sale regimul miraculos al formării viselor, structura fantasmagorică a curgerii norilor.

În ce privește meșteșugul mereu insuficient analizat prin care acest neîntrecut faur reușește să necuvânteze, mai amintim tehnica alunecării la ceva misterios: «am simțit prezența neliniștitoare a aripei». Aripa poate să fie un gând metafizic, poate să fie «fulgerul», poate să fie «frigul», poate să fie orice, în afară de aripă.

Are poate mai mulți îngeri Nichita Stănescu decât Ion Alexandru și aripa poate să fie a unuia, te gândești. Nu, pentru că citești imediat: «îngerul este chiar zidul

casei / zidul cel mare tăiat la mijloc de o fereastră». Deci, ca și când ar bănuși intenția ta de a gândi comod, poetul îndepărtează asocierea posibilă. Meditând nuanțat prin metaforă, el surprinde câteva drame ale cunoașterii: «Orice azvârlire nu are direcție», «orice lepădare e statică». Absolutul este căutat cu predilecție de poeți (și uneori de critică). Privite așa de sus, toate lucrurile se relativizează. Și orice propoziție din științele exacte, chimie, geometrie etc., puțin mișcată, este aptă de a deveni metaforă. Am pomenit pasiunea autorului pentru linie, pe care o definește foarte frumos: «Și toate acestea se întâmplă / pre când roata numai o spiță avea / și nu roată se numea / ci linie se numea.» (*Roata cu o singură spiță*). Dar inspirația lui Nichita Stănescu este îndrăgostită de sfere. Și de ovale: «Alunghiilor pe verticală / l-ați uitat pe împărat. / El se duse de-a-nălcare pe ovală / harta marelui regat» (*Cutumă*)... (...) ...Așa cum există «cuplurile» la Breban (observația aparține lui

Eugen Simion), există amorul vocalelor, al consoanelor, al silabelor la Nichita Stănescu, din care rezultă ceva de tot pur și diafan. Văd poezia lui ca un imens câmp de zăpadă imaculată, peste care un vultur «zboară pe spate»; iar umbra lui vânează iepuri înzăpeziți, cărora, după ce le scoate ochii cu câte un vers bun, le dă drumul”. (*Un magnat al poeziei și magna sa Nichita Stănescu, ouă și sfere*, în „Ramuri”, anul VI, nr. 3, martie 1979, p. 3 și 15). Cred că nimeni n-a scris ceva mai viu și mai colorat despre Nichita decât contemporanul și „adversarul” său genial, care i-a supraviețuit peste 22 de ani.

În iarna lui 1983, la îngroparea lui Nichita, printre multele voci care l-au deplâns, un ton special avea, ca întotdeauna, Fănuș Neagu: „Labiș și Nichita. Decembrie, atât de greu de patimi, se încarcă acum și cu povara suferinței din poezie. Jertfa literelor române de după război — Labiș și Nichita — se îngemănează astăzi în timpul unui singur simbol, al ninsorilor arzând, al fulgeru-

lui despicându-se pe trei brațe ale Dunării ca să lumineze drumul păsărilor care vin și vor veni mereu într-o slăvire eternității pământului românesc”.

Dar neuitat rămâne acest text al regretatului Gheorghe Tomozei (1936-1997), pe care, reproducându-l, îmi închei și eu, cu o dublă pioșenie, evocarea aceasta târzie, dar, sper, plină de tâlcuri actuale: „La înmormântarea lui Balzac, povestea André Maurois, un vorbitor a exclamat:

— «A fost un mare om!»

Înaintând cu un pas, Victor Hugo a amendat colesitor replica abia auzită, rostind cu voce de stentor:

— «A fost un geniu!»

Nu știu, azi, miercuri, 14 decembrie, ce vorbitori vor încerca să-l definească pe Nichita Stănescu având încă privilegiul de a-i mai vedea tiparul omenesc, înainte de a fi înhumat la picioarele concetățeanului său I.L. Caragiale, într-un dreptunghi asupra căruia se întinde un ram din teiul crescut din trupul Eminescului.

Eu unul nu voi mai scoate un cuvânt. Cândva (sunt de atunci 20 de ani) Nichita m-a surprins într-un aprins miez de noapte cu ideea unui legământ straniu: «Să ne promitem că nu vom vorbi, unul, la moartea celuiilalt!» și nu va fi altfel.

Știu, însă, că toți vorbitorii îl vor evoca pe marele poet care a fost, a rămas și mai ales va fi Nichita Stănescu.

Dar se va mai auzi vocea unui nevăzut Hugo:

«A fost un geniu!»

Ne despărțim. Azi, mâine, îl vom putea încă privi. Ieri i-am mângâiat părul blond-însipicat cu argint și i-am strâns între palme calde mâna («ce la scris mereu ședea» — Anton Pann), iar mâine... Mâine, Nichita al nostru se va duce să doarmă lângă vecinul lui din piața Amzei, vecin și pe dealul Șerban Vodă, lângă Mihai Eminescu.

Și-abia îndepărtându-ne de amintirea lui, îi vom prețui cu dreaptă cinstire opera, vom trece (doar unii dintre noi, din păcate) vama dintre două milenii, plătindu-ne semeția cu poezia lui Nichita Stănescu.

A fost un geniu!”